

**OBRAZ WSI WOŁOGODZKIEJ
W POWIEŚCI PRZEDDZIEŃ WASILIJA BIEŁOWA**
**КАРТИНА ВОЛОГОДСКОЙ ДЕРЕВНИ
В РОМАНЕ КАЛУНЫ ВАСИЛИЯ БЕЛОВА**
**THE DESCRIPTION OF THE VOLOGDA COUNTRYSIDE
IN NOVEL EVES BY VASILII BELOV**

Andżelika Rutkowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń — Polska,
rutkowskaandzelika@gmail.com

Abstract: This article aims at reviewing the novel *Eves* by Vasilii Belov to find a connection between the Vologda's region and the work. The author devotes particular attention to the space and the social order that are shown in the novel. The writer also emphasizes and describes traditions, customs, merits and characters' perception of the world. The analysis demonstrates the description of the Vologda's region in Belov's novel proves its special features that make this area different from other regions of Russia. Moreover, there are some circumstances of the novel's appearance and publication presented in the article.

Słowa kluczowe: Wasilij Bielów, Przeddzień, literatura rosyjska XX wieku, ziemia wołogodzka.

Ключевые слова: Василий Белов, Кануны, русская литература XX века, вологодская земля.

Keywords: Vasilii Belov, *Eves*, Russian literature of the 20th century, Vologda's region.

Wasilija Bielowa — wybitnego pisarza, jednego z czołowych przedstawicieli literatury rosyjskiej drugiej połowy XX wieku, oraz ziemię wołogodzka łączy wiele. Bielów nie tylko pochodził z tego regionu i spędził w nim większość swojego życia, ale także uczynił z niego ważną część swojej twórczości literackiej. Ziemia wołogodzka stała się znakiem rozpoznawczym takich utworów pisarza, jak: *Wieś Bierdiajka (Деревня Бердяйка, 1961)*, *Za trzema przenoskami (За тремя волоками, 1962)*, *Ludzka rzecz (Привичное дело, 1966)*, *Ład (Лад, 1982)*, *Przeddzień. Kronika lat dwudziestych (Кануны. Хроника конца 20-х годов, 1972–1984)* i inne. Związek ten ujawniał się na wielu płaszczyznach, poczynając od miejsca akcji i problematyki charakterystycznej dla tego regionu do zachowania i języka bohaterów¹. Swoją twórczością pisarz przyczynił się do populary-

¹ Ю. Селезнев, *Василий Белов: раздумья о творческой судьбе писателя*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/belov/seleznyov/2.html> (10.09.2017).

zacji ziemi wołogodzkiej w społeczeństwie rosyjskim. Ważnym wydaje się fakt, że Bielow także i dziś pozostaje pisarzem popularnym oraz szanowanym przez mieszkańców regionu, czego dowodzi szereg wydarzeń kulturalnych poświęconych jego osobie oraz twórczości. Wśród nich wyróżnić można literacko-turystyczny szlak „Droga do domu”, prowadzący od Harowska do rodzinnej wsi pisarza Timonichy², tzw. „Bielowskie czytania”, czyli ogólnorosyjskie forum naukowe poświęcone pisarzowi³, a także działalność Muzeum Dom Wasilija Bielowa w Wołogdzie⁴.

Najpełniejszy obraz ziemi wołogodzkiej pisarz przedstawił w powieści historycznej *Przeddzień*. Utwór, opublikowany po raz pierwszy w czasopiśmie „Siewier” w 1972 roku, zaś w wersji nieokrojonej przez cenzurę w 1984 roku, zajmuje szczególne miejsce w twórczości pisarza — nigdy wcześniej, ani też później Bielow nie stworzył powieści, przedstawiającej tak obszerną panoramę swojej małej ojczyzny⁵.

Pomysł stworzenia dzieła poświęconego życiu chłopów pochodzących z ziemi wołogodzkiej powstał jeszcze w latach 60. XX wieku. Było to związane z wcześniejszą twórczością Bielowa. W utworach poprzedzających *Przeddzień* pisarz poruszał podobną tematykę i przedstawiał szeroki zakres problemów rosyjskiej wsi⁶.

Przed rozpoczęciem pracy nad utworem Bielow wiele czasu poświęcił na zapoznanie się z literaturą historyczną dotyczącą sytuacji rosyjskiej wsi w latach 20.-30. Korzystał również z gazet publikowanych w tych latach. Wielokrotnie odwiedzał archiwa w poszukiwaniu dokumentów przedstawiających dokładny obraz rozgrywających się wówczas wydarzeń. Pisarz spotykał się także z naocznymi świadkami kolektywizacji w celu lepszego zrozumienia realiów tamtych lat. Jego celem było stworzenie powieści, w której fikcyjne wydarzenia rozgrywałyby się na najbardziej zbliżonym do rzeczywistego stanu rzeczy oraz zgodnym z prawdą historyczną tle. Po jednym z wystąpień Bielowa, w któ-

² И. Сорокина, *Литературный туристический маршрут „Дорога к дому”*, [в:] электронный ресурс: <http://cultinfo.ru/museums/municipal-museums/literary-tourist-route-the-way-home.php> (10.09.2017).

³ *Всероссийские Беловские чтения*, [в:] электронный ресурс: <http://cultinfo.ru/festivals-and-competitions/russian-and-regional-competitions-and-festivals/russian-belovsky-reading/> (10.09.2017).

⁴ Д. Шеваров, *Ладный дом: открылся музей писателя Василия Белова*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/prensa/820.htm> (10.09.2017).

⁵ А. Романов, „А там, за дымом...”, [в:] „Каниуны” *Василия Белова*, под ред. А. Панкова, Москва 1991, s. 101-102.

⁶ В. Корюкаев, *Самородок из Тимонихи (жизнь и творчество Василия Белова)*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/belov/koryukaev/2.htm> (10.09.2017).

rym zdradził on, że pracuje nad obszerną powieścią historyczną z czasów kolektywizacji, pisarz zaczął otrzymywać setki listów od czytelników opisujących ich wspomnienia z tamtych lat. Utwierdziły go one ostatecznie w przekonaniu o konieczności stworzenia dzieła, które przedstawiałoby zmiany zachodzące na rosyjskiej wsi w latach 20.–30. XX wieku w innym świetle, niż dotychczas opublikowane utwory⁷.

Powieść Biełowa nie była jedynym utworem traktującym o sytuacji rosyjskiej wsi w czasie socjalistycznych przemian. Szczególną popularnością wówczas cieszyła się powieść kolchozowa, w pełni odpowiadająca tym wymogom. Szablonowymi dla tego gatunku były opublikowane pod koniec lat 20., a także w latach 30. utwory: *Zaorany ugór* (Поднятая целина, 1932) Michaiła Szołochowa, *Bruski* (Бруски, 1928–1937) Fiodora Panfiorowa oraz *Nienawiść* (Ненависть, 1931) Iwana Szuchowa⁸. Nieco później powstały takie utwory, jak: *Kawaler Złotej Gwiazdy* (Кавалер золотой звезды, 1948) Siemiona Babajewskiego, *Szczęście* (Счастье, 1947) Piotra Pawlenki i *Z całego serca* (От всего сердца, 1948) Jelizara Malcewa⁹. W latach 60.–80. XX wieku sytuacja ta uległa zmianie. Powieść kolchozowa przestała być dominującym gatunkiem traktującym o rosyjskiej wsi. Tacy pisarze, jak: Siergiej Załygin, Boris Możajew, Fiodor Abramow, Władimir Tiendriakow i inni, odeszli od dotychczasowych tendencji w obrazowaniu wsi rosyjskiej. Dzięki nim do literatury rosyjskiej powrócił świat wartości, wierzeń oraz obyczajów mieszkańców wsi i został przedstawiony konflikt pomiędzy interesami władzy komunistycznej a rzeczywistymi potrzebami chłopów. Szczególne miejsce w tym procesie odegrał Biełow oraz jego powieść *Przeddzień*. Pisarz jako jeden z pierwszych podjął próbę reinterpretacji wydarzeń związanych z kolektywizacją, przedstawiając jej rzeczywisty przebieg i odrzucając ideologię komunistyczną. Oryginalność utworu polegała na ukazaniu tego procesu nie jako sukcesu krajowego rolnictwa, jak do tej pory powszechnie przejęte było o nim mówić, lecz jako tragedii całego narodu rosyjskiego¹⁰. Choć już w latach 30., a więc bezpośrednio w czasie kolektywizacji, analogiczną tezę postawił w powieści pod tytułem *Wykop* (Котлован, 1929–1930) Andriej Płatonow, publikacja tego utworu była niemożliwa. Po raz pierwszy opublikowano ją w Rosji w 1987 roku. W konsekwencji *Przeddzień* stał się dostępny dla rosyjskich czytelników 15 lat wcześniej niż powieść Płatonowa¹¹.

⁷ Ibidem.

⁸ *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, pod red. A. Drawicza, Warszawa 1997, s. 354.

⁹ A. Wawrzyńczak, *Naród i państwo w twórczości pisarzy rosyjskich nurtu „wiejskiego”*. Wasilij Biełow, Władimir Liczutin, Walentin Rasputin, Kraków 2005, s. 21.

¹⁰ А. Панков, *От составителя*, [в:] „Капюны” Василия Белова, op. cit., s. 3–4.

¹¹ В. Васильев, *Андрей Платонов. Очерк жизни и творчества*, Москва 1990, s. 162–166.

Do kolektywizacji Bielów nawiązywał już w tytule utworu. Według pisarza była ona jedną z najważniejszych przemian w kraju w ciągu całego XX wieku. Pojawienie się własności kolektywnej autor *Ludzkiej rzeczy* uważał za moment przełomowy, dzielący historię Rosji na dwie epoki – przed i po kolektywizacji. Dlatego też wydarzenia w utworze rozgrywają się w przededniu tej fundamentalnej dla gospodarki ZSRR reformy¹².

Powieść Bielowa jest także obszerną panoramą małej ojczyzny pisarza u progu historycznych przemian. Ukazane w niej zagadnienia społeczne, obyczajowe i gospodarcze były próbą zachowania pamięci o tradycyjnym charakterze ziemi wołogodzkiej, kształtowanym na przestrzeni wieków przez kolejne pokolenia tutejszych mieszkańców.

Ziemia wołogodzka w *Przededniu* to część Rosyjskiej Północy, utożsamiana najczęściej z gubernią wołogodzka. Akcja utworu toczy się jednak nie w Wołogdzie, administracyjnym centrum guberni, lecz na wsi. Obraz wsi dominuje w utworze, to z nią Bielów utożsamia pojęcie małej ojczyzny.

Szczególnie dokładnie w powieści została przedstawiona Szybanicha, wieś, której prototypem była rodzinna miejscowość pisarza – Timonicha. Szybanicha to duża wieś położona na wzgórzu, licząca co najmniej kilkadziesiąt drewnianych domów. Bielów drobiazgowo opisuje topografię miejscowości, otaczający ją pejzaż, wygląd poszczególnych gospodarstw i domów oraz ważnych budynków, w tym przede wszystkim cerkwi i młyna. Równie bogaty w szczegóły jest opis innej wsi, Olchowicy, z charakterystycznymi dla jej wizerunku cerkwią, zarządem spółdzielni, składem narzędzi rolniczych i byłym dworkiem ziemiańskim, zamieszkałym przez wiejską biedotę.

Pejzażu ziemi wołogodzkiej w *Przededniu* dopełniają inne wsie, wszystkie one składają się na obraz regionu o silnych tradycjach rolniczych, które na oczach bohaterów ulegają znaczącym przeobrażeniom. Ukazane w powieści wsie połączone są ze sobą w struktury kolektywne, działają w nich: spółka kredytowo-maszynowa, artel mleczarski i produkcji lnu, a także spółka kolektywnej uprawy ziemi. Organizacje te przez bohaterów *Przedednia* określane są mianem kolchozów. Utworzenie kolchozu w duchu ideologii komunistycznej następuje jednak dopiero pod koniec powieści, w związku z przeprowadzaną w ówczesnym ZSRR przymusową kolektywizacją rolnictwa. Powstaje wówczas kolchoz „Pierwsza pięciolatka”, do którego wstępuje większość mieszkańców Szybanichy i Olchowicy. Kolektywizacja, która oznacza schyłek funkcjonowania wielowiekowego porządku obowiązującego na ziemi

¹² B. Копюкаев, op. cit.

wołogodzkiej, na zawsze zmienia jej oblicze. Chłopi odnoszą się do niej niechętnie. Zwłaszcza przedstawiciele starszego pokolenia dochodzą do wniosku, że obowiązek przystąpienia do kołchozu prowadzi do ich zubożenia, uderza w ich status materialny. Proces, którego nikt nie jest w stanie zatrzymać, urasta do rangi tragedii.

W swojej powieści Biełow wiele uwagi poświęca zasadom warunkującym życie mieszkańców oraz relacjom międzyludzkim, obowiązującym w wiejskiej społeczności bezpośrednio przed kolektywizacją. Pisarz ukazuje rozmaite sfery życia chłopów, ich sposób postrzegania świata oraz hierarchię wartości.

Dla bohaterów utworu podstawowe znaczenie ma przyrodniczy i religijny rytm życia, wyznaczany z jednej strony przez kalendarz świąt prawosławnych, z drugiej - przez prace polowe. W oparciu o nie mieszkańcy wsi wołogodzkiej organizują obowiązki codzienne oraz życie rodzinne i towarzyskie.

Szczególnie ważnym dla ich postrzegania świata jest pojęcie wspólnoty. Bohaterowie tworzą zbiorowość opartą na silnych i różnorodnych więziach. Ich bliskie relacje uwarunkowane są zamieszkiwaniem ziemi wołogodzkiej od pokoleń, więzami rodzinnymi oraz przynależnością większości z nich do jednej grupy społecznej – chłopstwa. Pomimo tego, że w utworze pojawiają się reprezentanci innych grup, nie wyróżniają się oni na tle otaczających ich chłopów oraz stanowią integralną część tej wspólnoty. Decyzje mieszkańców ziemi wołogodzkiej podejmowane są grupowo. Wielokrotnie bohaterowie wypowiadają się w imieniu całej społeczności, chętnie pomagają innym, nie oczekując za to zapłaty oraz wychodząc z założenia, że być może kiedyś również im potrzebna będzie pomoc. Wsparcie okazywane jest nie tylko indywidualnie, ale także poprzez tak zwane „pomoc”, czyli zorganizowane działania wspólnoty na korzyść jednego z jej członków.

Znamiennym wydaje się fakt, że chłopi niechętnie odnoszą się do osób spoza wspólnoty. Nieufność wobec przybyszy oraz podziały na „naszych” i „obcych” podkreślają zamknięty charakter tej społeczności. Bohaterowie żyją według ściśle określonych reguł, przestrzeganych na tym terenie od wieków. Porządek ten odzwierciedla hierarchia wartości, obowiązująca wśród mieszkańców wsi wołogodzkiej. Warunkuje ona podejście bohaterów do religii, rodziny, pracy, ojczyzny, tradycji, obrzędów oraz wierzeń, przyrody, historii i innych.

Szczególnie ważną rolę w ich życiu pełni religia. Religijnością cechują przede wszystkim przedstawiciele starszego pokolenia. Młodzi odchodzą od wiary, ulegając antyreligijnej propagandzie władz oraz propagowanemu przez nie ateizmowi. Nie jest to jednak akceptowane przez wspólnotę. Ponadto cerkiew w powieści podlega wciąż narasta-

jącym represjom: konfiskacie majątku, prześladowaniu duchownych oraz zamykaniu świątyń.

Równie istotne jest dla bohaterów także przywiązanie do tradycji. Żyją oni tak, jak żyli ich dziadkowie i pradziadkowie. Przekazane przez przodków nauki są przyswajane przez kolejne pokolenia i wydają się być czymś naturalnym i bezdyskusyjnym. Z przywiązaniem do tradycji związana jest także niechęć większości chłopów do zmian wprowadzanych przez lokalne władze. Preferują oni ustalony od dawna sposób życia i starają się go utrzymać, pomimo przeszkód stwarzanych przez urzędników. Potwierdzają ten fakt liczne obrzędy, obyczaje i wierzenia, także pogańskie, kultywowane przez mieszkańców ziemi wołogodzkiej. Bielew opisuje liczne święta religijne i towarzyszące im obrzędy oraz zwyczaje, jak np. Boże Narodzenie, Maslenica, dzień Iwana Kupały, Święto Kazańskiej Ikony Matki Bożej. Mieszkańców ziemi wołogodzkiej cechują także wierzenia, nawiązujące do folkloru. W utworze zostają wspomniane takie postaci z mitologii słowiańskiej jak bannik, starzec owinnik oraz demony, nie posiadające określonych kształtów.

Wśród prymarnych na ziemi wołogodzkiej wartości znajduje się również rodzina. Jej poprawnemu funkcjonowaniu podporządkowane są niemalże wszystkie działania bohaterów utworu. Osoby posiadające rodzinę dążą do pielęgnowania więzi rodzinnych oraz zapewnienia najbliższym godnych warunków do życia. Ci, którzy jej nie mają, pragną miłości, której owocem mogłoby być w przyszłości potomstwo. Zauważalną cechą większości rodzin w utworze jest wielopokoleniowość oraz wielodzietność. We wspólnocie powszechnie uznawany jest tradycyjny model rodziny, oparty na układzie patriarchalnym. Mężczyzna jest najważniejszą osobą w domu, lecz na nim ciąży też największa odpowiedzialność. Po ślubie buduje on dom oraz odpowiada za dobro całej rodziny, reprezentując ją na zewnątrz. Podejmuje również wszystkie najważniejsze decyzje w imieniu domowników i rozdziela obowiązki między nimi. Inny zaś jest krąg zainteresowań kobiety, gdyż koncentruje się on głównie wokół opieki nad dziećmi oraz obowiązków domowych.

Ważną rolę w domu pełnią dziadkowie. Opiekują się oni wnukami oraz prawnukami, odciążając tym samym rodziców. Są to pierwsi nauczyciele, przekazujący swoje doświadczenie życiowe najmłodszym członkom rodziny. Często przedstawiciele starszego pokolenia pełnią również rolę doradców, wspierając krewnych w ciężkich chwilach.

Szczególnie oczekiwany potomkiem jest syn, uważany za wsparcie dla gospodarza oraz opiekuna w starości. Córka to przede wszystkim pomoc dla matki, która od najmłodszych lat uczy się dbać o ognisko domowe. Niektóre z obowiązków wypełniają domownicy wspólnie. Są

to przygotowania do różnorodnych uroczystości, wożenie nawozu oraz młócenie zboża. W *Przeddniu* pojęcie rodziny nie ogranicza się tylko do najbliższych. W jej skład wchodzi także wszystkie osoby spokrewnione z rodziną w większym lub mniejszym stopniu.

Życie bohaterów utworu podporządkowane jest trudom dnia codziennego: utrzymaniu gospodarstwa oraz pracy na roli. Surowy klimat Rosyjskiej Północy wpływa na ich codzienność. Przetrwanie na tym terenie wymaga wielu starań, ciężki trud towarzyszy chłopom od dzieciństwa. Praca to dla nich nie tylko sens życia oraz źródło satysfakcji, lecz także kryterium ich oceny aksjologicznej. Zaradni gospodarze cenią się przez resztę społeczności, natomiast osoby źle zarządzające swoim dobytkiem oraz rezygnujące z uprawy ziemi, spotykają się z negatywnym nastawieniem ze strony wspólnoty.

Obraz wspólnoty przedstawionej w utworze dopełnia charakterystyka relacji, jakie łączą bohaterów powieści z naturą. Chłopi żyją w głębokiej harmonii z przyrodą, podporządkowując się narzucanemu przez nią rytmowi. Zawdzięczają jej swoją egzystencję, dzięki czemu zyskuje ona wymiar opieki, otaczanej przez nich czcią. Większość postaci cechuje się przywiązaniem do zwierząt, nadaje im imiona oraz otacza je szczególną opieką. Śmierć poszczególnych zwierząt staje się nie tylko osobistą tragedią ich właścicieli, lecz także całej społeczności wsi wołogodzkiej.

Mieszkańcy Szybanichy, Olchowicy i okolicznych ziem charakteryzują się także określonym podejściem do otaczającego ich świata, czasu oraz miejsca, w którym przyszło im żyć. Światopogląd ten warunkuje relacje międzyludzkie obowiązujące w danej wspólnocie, a także kontakt z osobami spoza tej społeczności. Istotną w tym wypadku wydaje się definicja szczęścia według bohaterów. W *Przeddniu* przypisuje jej się spełnienie, osiągnięte w wyniku pracy na roli oraz zarządzania gospodarstwem. Właśnie takie pojmowanie szczęścia cechuje większość bohaterów utworu. Dla młodszego pokolenia kobiet szczęście oparte jest na wzajemnej miłości, łączącej kobietę i mężczyznę. W mniejszości są bohaterowie powieści, którzy upatrują szczęścia w piastowaniu stanowiska oraz współpracy z władzą.

Mieszkańcy ziemi wołogodzkiej cechują się również przywiązaniem do swojej małej ojczyzny. Przejawia się to poprzez bliską więź łączącą ich z północnorosyjską przyrodą oraz niechęć do opuszczania rodzinnych stron. W czasie wyjazdów wszystko przypomina chłopom o małej ojczyźnie. Znaczącym wydaje się również fakt, że więcej osób przyjeżdża oraz osiedla się na ziemi wołogodzkiej wsi niż ją opuszcza. Powodem wyjazdów są zazwyczaj czynniki ekonomiczne bądź inne, zawsze jednak wyjazd wynika ma charakter przymusowy, nie dobrowolny. Dla

bohaterów ziemia wołogodzka jest ziemią świętą, jedynym miejscem, w którym mogą osiągnąć pełnię szczęścia.

Inaczej natomiast charakteryzują oni czas, w którym przyszło im żyć. Pomimo tego, że wielu z bohaterów utworu pamięta czasy Imperium Rosyjskiego, rewolucji październikowej, I wojny światowej oraz wojny domowej, nie uważają oni swojej codzienności za lepszą. Często również z sentymentem wracają do wydarzeń z przeszłości, niejednokrotnie zwracając uwagę na pogorszenie sytuacji na rosyjskiej wsi. Wielu bohaterom doskwiera przeświadczenie o nadchodzącej tragedii.

Nakreślona w *Przededniu* panorama ziemi wołogodzkiej, ukazana przeze mnie w dużym skrócie, cechuje się wieloaspektowością oraz potwierdza odrębny charakter tego regionu Rosji. Obraz ziemi wołogodzkiej wykreowany w utworze charakteryzuje się harmonijnością, życie bohaterów toczy się w zgodzie z wielowiekową tradycją i w głębokiej harmonii z przyrodą. Wspólnota mieszkańców Szybanichy, Olchowicy i okolicznych ziem broni świata obyczajów, obrzędów, wierzeń oraz tradycyjnej hierarchii wartości obowiązujących na ziemi wołogodzkiej od wieków, a pod wpływem polityki ekonomicznej ZSRR chylących się ku upadkowi.

Bielow w swojej powieści, bez wątpienia, przedstawia wyidealizowany obraz swojej małej ojczyzny. Wynika to z funkcji, jaką pisarz przypisuje rosyjskiej wsi. Według niego kultura jej mieszkańców stanowi podstawowy filar kultury rosyjskiej, a także jest źródłem duchowości narodu rosyjskiego. Rosjanie, odwracając się od kultury ludowej, ztracają swoją odrębność narodową, stając się jednocześnie ofiarami eksperymentów, których źródłem jest myśl charakterystyczna dla krajów Zachodu, a więc niezgodna z mentalnością rosyjską i dążąca do destrukcji społeczeństwa rosyjskiego. Tym samym próbą obrony kultury ludowej przez Bielowa jako jednej z nadrzędnych wartości narodu rosyjskiego staje się idealizacja ziemi wołogodzkiej.

Bibliografia

- Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, pod red. A. Drawicza, Warszawa 1997.
- Wawrzyńczak A., *Naród i państwo w twórczości pisarzy rosyjskich nurtu „wiejskiego”*. Wasilij Bielow, Władimir Liczutin, Walentin Rasputin, Kraków 2005.
- Белов В., *Кануны. Хроника конца 20-х годов*, [в:] Его же, *Невозвратные годы, Кануны. Хроника конца 20-х годов*, т. 3, Москва 2011.
- Васильев В., *Андрей Платонов. Очерк жизни и творчества*, Москва 1990.
- Всероссийские Беловские чтения*, [в:] электронный ресурс: <http://cultinfo.ru/festivals-and-competitions/russian-and-regional-competitions-and-festivals/russian-belovsky-reading/> (10.09.2017).

-
- Корюкаев В., *Самородок из Тимоники (жизнь и творчество Василия Белова)*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/belov/koryukaev/2.htm> (10.09.2017).
- Панков А., *От составителя*, [в:] „Кануны” Василия Белова, под ред. А. Панкова, Москва 1991.
- Романов А., „А там, за дымом...”, [в:] „Кануны” Василия Белова, под ред. А. Панкова, Москва 1991.
- Селезнев Ю., *Василий Белов: раздумья о творческой судьбе писателя*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/belov/seleznyov/2.html> (10.09.2017).
- Сорокина И., *Литературный туристический маршрут „Дорога к дому”*, [в:] электронный ресурс: <http://cultinfo.ru/museums/municipal-museums/literary-tourist-route-the-way-home.php> (10.09.2017).
- Шеваров Д., *Ладный дом: открылся музей писателя Василия Белова*, [в:] электронный ресурс: <http://www.booksite.ru/prensa/820.htm> (10.09.2017).

